

СТАНОВИЩЕ

от

проф. д-р Светлозар Хараланов Хараланов

Катедра „Психиатрия и медицинска психология, МУ – София, външен член на научно жури съгласно заповед № Р-109-172/23.04.2021 на Ректора на МУ „Проф. д-р Параскев Стоянов“- Варна, определен да изготви становище с Протокол № 1/26.04.2021 г. от заседанието на научното жури

Относно: дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт, по професионално направление 7.1 Медицина и докторска програма ПСИХИАТРИЯ (научна специалност 03.01.20 Психиатрия)

Тема: *„Специфика и динамика на болковите симптоми и преживявания при пациенти с депресия“*

Дисертант: д-р Татяна Иванова Телбизова, зачислена като докторант в самостоятелна форма на обучение със заповед № Р-109-159/ 16.04.2019 г. на Ректора на МУ „Проф. д-р Параскев Стоянов“-Варна

Научен ръководител: проф. д-р Мариана Димитрова Арнаудова-Жекова, д.м.

Научен консултант: проф. Иван Стоянов Александров, д.пс.н.

Актуалност и значимост на темата:

Темата на дисертацията обхваща две широко разпространени и социално значими болестни състояния, каквито са хроничната болка и депресията. И двете са свързани с голям кръг соматични и неврологични заболявания и в този смисъл представляват съществен интердисциплинарен (а не само психиатричен или психологичен) медицински проблем. В дисертацията са включени ревматологични и неврологични пациенти с хронична немалигнена болка с различен произход, които са разпределени в две субгрупи, различаващи се помежду си по наличието или липсата на клинично установим депресивен епизод (по критериите на МКБ-10). Подбраната извадка позволява да се правят заключения за взаимодействията между болка, тревожност и депресия, които да са валидни за преобладаващия контингент пациенти с такава коморбидност. Темата е актуална, защото в реалната клинична практика въпросните пациенти се диагностицират и лекуват от медицински специалисти без специална психиатрична или психологична подготовка, които лесно биха могли да пропуснат или да подценят както психиатричната патология, така и съпътстващите основното заболяване сериозни психологични проблеми и затова да игнорират възможностите за своевременна и адекватна медикаментозна и психологична терапия. В дисертацията е концептуализиран и изграден модел, съчетаващ качествени и количествени методи за изследване на пациенти с хронична болка и депресия, който включва комплект от тестови методики за оценка и динамично проследяване на болковите и афективните симптоми и преживявания при такива коморбидни пациенти и в бъдеще би могъл да бъде успешно приложен в клиничната практика.

Структура на дисертационния труд:

Тя отговаря на изискванията, посочени в Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в МУ „Проф. д-р Параскев Стоянов“- Варна. Основният текст е на 146 стандартни страници и е илюстриран с 20 фигури и 77 таблици. Библиографията включва 370 литературни източника, от които 16 са на кирилица и 354 на латиница. Използваните психометрични инструменти са представени в 6 приложения. Разделите на дисертационния труд са: въведение, литературен обзор, методология на емпиричното изследване (цел и задачи, хипотези, методи за събиране на данните и методи за анализ на данните), резултати, обсъждане, изводи, приноси, литература и приложения.

Въведение

То е сравнително кратко и обосновава, че хроничната болка и депресията са болестни състояния с голяма социална значимост, които имат негативно влияние върху всички сфери от живота, променяйки понякога и неговия смисъл. Те са водеща причина за инвалидност в световен мащаб и се определят като здравен проблем с глобален приоритет. Депресивните преживявания са сред основните психологични фактори, участващи в поддържането и персистирането на хроничната болка. Затова комбинацията от хронична болка с депресивен епизод е често срещана психична коморбидност, но все още липсва достатъчно системност в проучванията, доказващи общите невробиологични, психологични и феноменологични връзки между двата вида преживявания. Оттук се извежда значимостта на комбинираното им изследване с батерия от инструменти. Основателно се посочва, че и тревожността е фактор, чиято изява и интензивност предопределят не само персистирането на болката по време на нейния остър и подостър период, а също и изявата на депресия по време на нейния хроничен период. Декларира се, че идеята на дисертацията е не само да допринесе за по-добро и задълбочено изучаване на феномена болка при пациенти с депресия, но и за идентифициране на изложени на риск лица, с цел прилагане на индивидуализирани терапевтични подходи, насочени към възстановяване на функционирането въпреки болката.

Литературен обзор

Той обхваща 45 страници. Започва с дефиниране, анализ на функциите и класификация на болката, дефинирана като мултидименсионално преживяване, включващо сетивни, когнитивни, мотивационни и афективни аспекти, които я свързват не само със соматичната медицина и неврологията, но и с психологията и психиатрията. Посочва се, че болката с неясен произход (дисфункционалната болка) е останала извън обхвата на класификацията на хроничната болка в МКБ-11. Анализира се връзката на този тип болка с концепцията за соматизацията, която исторически е била свързана с хистерията и хипохондрията. Включено е и обсъждане на соматоформните разстройства. От историческа гледна точка са разгледани различни теории за болката като подход за вникване в нейните механизми. Струва ми се, че прекалено голямо внимание е отделено на невробиологичните механизми, след като те всъщност не са обект на изследване в самата дисертация. Подробно са анализирани и различни фактори, асоциирани с хроничната болка. И тук според мен е донякъде излишно задълбочаването във фактори, които нямат пряко отношение към дисертационния труд. Много по-основателно е фокусирането върху връзките между

болката и депресията, които също са анализирани задълбочено. Като контрапоз на взаимното потенциране между болка и депресия, основателно са разгледани понижаваната чувствителност към болка и повишения толеранс към болкови стимули при пациенти с негативна шизофренна симптоматика, която в клиничната си изява е доста сходна с депресивната. Съпоставката между чувствителността към болка при депресивно и шизофренно болни дава възможност на дисертанта да се задълбочи в психиатрични аспекти на болковия синдром, които имат пряко отношение към собствените емпирични данни и тяхната интерпретация. Не толкова информативна е съпоставката с преживяването на болка при деменция, но тя е оправдана с оглед паметовите нарушения при пациентите с хронична болка. Обзорът логично продължава с обсъждане на психологичните (когнитивни и афективни) фактори, асоциирани с хроничната болка. Сред афективните фактори е обсъдена и ролята на тревожността, която е пряко свързана с емпиричното проучване на дисертанта, но отделеното за нея място е сравнително малко. Повече внимание се отделя на ролята на личностовите особености, както и на феноменологията на преживяването за болка. Обзорът завършва с кратък анализ на 16 публикации с „качествени изследвания, свързани с хроничната болка“, от които са извлечени 5 основни теми на преживявания. Според мен би следвало да се обоснове и изборът на приложените в собственото проучване методики, доколкото този избор е редно да бъде аргументиран в самия обзор, чрез съпоставка между различни (обсъдени там) опции. Като много положителен отчитам факта, че обзорът завършва с изводи, които представляват преход от чуждите към собствените проучвания. Тези изводи (резюмиращи данните от обзора) до голяма степен обосновават целта, задачите и хипотезите на дисертационния труд и в същото време дават възможност, на фона на вече известното от литературата, да се открият сферите, в които е необходимо допълнително проучване по темата.

Методология на емпиричното изследване

Тази част започва с цел, задачи и хипотези на изследването. Мога да кажа, че поставената **цел** и свързаните с нея **5 задачи** са ясно и добре формулирани. Представените след тях **4 хипотези** са логично изведени от обзора на литературата, но според мен би било по-добре да предхождат целта и задачите, за да ги обосновават, а не да ги следват. **Методите** са разделени на такива **за събиране на данни** и такива **за анализ на данните**. Считаю, че са адекватно подбрани с оглед на целта и задачите на изследването, макар подборът им да не е изрично аргументиран. **Описанието на извадката и критериите за включване и изключване**, както и цялостната **организация и провеждане** на изследването също приемаю за адекватни на целта и задачите.

Резултати

Конкретните показатели на изследваните лица са представени подробно и системно, в съответствие с изискванията за дисертационен труд. Илюстрирани са с таблици и графики, което улеснява анализа им. Прави впечатление значителното преобладаване на жени (81.7% в общата група и 91.8% в групата изследвани лица с хронична болка и депресия). Резултатите от отделните съпоставки във всеки от двата етапа на изследването и между съответстващите данни от двата етапа според мен са логични и са добре илюстрирани с таблици и графики. За отбелязване е, че замисълът на дисертацията е с много широк обхват и количеството на събраните емпирични данни е внушително. Извършена е огромна работа

по обработката им и осмислянето на всички резултати от корелационни и регресионни анализи на моменти е доста трудно, особено на резултатите от контент-анализите. Може би известно фокусиране върху по-значимите резултати би било от полза за възприемането на конгломерата от натрупаните разнообразни данни. Струва ми се, че по своя обхват работата надхвърля изискванията за подобен дисертационен труд и част от събрания материал би могла да бъде оставена за следващи публикации. Дисертантът безспорно не е пестил труда си и предоставя изобилие от информация по избраната тема. Би било още по-добре, ако това информационно изобилие беше фокусирано около някаква обединяваща идея, евентуално изведена от литературния обзор или от предварителен анализ на тенденциите, за да бъде по-лесно осмисляно от читателя.

Обсъждане на резултатите

Според мен отделянето на обсъждането от излагането на самите резултати е добър избор, защото позволява да бъдат разграничени обективните факти от тяхната субективна интерпретация. В повечето случаи интерпретацията на дисертанта води до нови нива на осмисляне на първичните данни в контекста на данни от литературата. В отделни случаи обаче тя се доближава до тяхното кратко обобщение, без да се стига до по-задълбочени съпоставки с данни от литературата. Отново се забелязва и тенденцията за изчерпателен и систематизиран анализ на всички установени факти, а опитите за приоритетно осмисляне на определени данни са сравнително редки и епизодични. Така се получава известно нивелиране на различни по своята значимост находки и се пропуска възможността да се открият по-важните сред тях. Като цяло, обсъждането потвърждава предварителните хипотези и аргументира необходимостта от прилагане на тестова батерия за изследване на пациенти с коморбидност на хронична болка и клинично изявена депресия. Особено ценни са данните, които доказват, че подобрените скали проявяват чувствителност и могат да се използват за проследяване на динамиката в симптоматиката на лекуваните пациенти с депресия. От клинична гледна точка заслужава внимание установяването на факта, че степента на ситуативната тревожност се обуславя от тежестта на депресията. Това означава, че подобрението на депресивната симптоматика обуславя понижението на ситуативната тревожност, с което се намалява степента ѝ на влияние върху интензивността на болката. От друга страна, тежестта на депресията най-силно влияе върху интензивността на болката, ситуативната тревожност влияе по-слабо, а личностната тревожност влияе незначително. Находките на дисертанта са подкрепени от литературни данни. Обсъждането на данните от контент-анализите също представлява интерес от психологична и психиатрична гледна точка и според мен е много информативно.

Изводи

Дисертантът е синтезирал 11 извода, които до голяма степен съответстват на резултатите и се обосновават в обсъждането.

Приноси

Те скромно са сведени само до три. Напълно ги приемам и считам, че отговарят на резултатите от проучването.

Обобщена оценка на дисертационния труд

Изследването е добре замислено и прецизно осъществено. Систематизирано и изчерпателно са изложени фактите, разграничени от тяхната интерпретация. Има логическа и смислена връзка между отделните части на дисертацията. Авторефератът отговаря на изискванията и достатъчно точно отразява същността на пълния текст. Публикациите по темата на дисертацията също отговарят на изискванията. Те са общо 4, от които 3 са публикувани в пълен текст. Във всички публикации дисертантът е първи автор.

Заключение

Дисертационният труд на д-р Татяна Иванова Телбизова на тема „Специфика и динамика на болковите симптоми и преживявания при пациенти с депресия“ отговаря на изискванията за придобиване на научни степени в МУ „Проф. д-р Параскев Стоянов“- Варна, както и на Закона за РАСРБ и Правилника за неговото приложение. Затова му давам положителна оценка и предлагам на уважаемите членове на журито също да гласуват положително за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

20.05.2021 г.

София

Изготвил становището:

(Проф. д-р Светлозар Хараланов)